

1. Bölüm Giriş: Roma Şehirciliği [00:00:00]

Profesör Diana E. E. Kleiner: Roma Mimarlığına hoşgeldiniz. Ben Profesör Kleiner. Bugün size bu sömestr birlikte inceleyeceğimiz bazı önemli yapılar ve konular hakkında fikir vermek istiyorum. Sanırım en başta Roma mimarlığının öncelikle bir şehirler mimarisi olduğunu not etmemiz yerinde olur. Romalılar dünya çapında mimari formlardan oluşan, insan yapısı bir imparatorluk kurmuşlardır. Bu mimari formlar antik dünyada bir çığır açmış, Klasik Dönem sonrası mimarlığı ve mimarları üzerinde de kalıcı bir etki yaratmıştır.

Bu sömestr öncelikle kentsel toplumlarla - kentsel toplumlarla - ilgileneceğiz. Sömestrin ilk yarısında Roma şehrine ve Pompeii dahil Orta İtalya'ya odaklanacağız. Bir başlangıç olarak size Roma'nın bir hava fotoğrafını göstermek istiyorum. Burada perdenin solunda gördüğümüz kesim, antik şehrin tam merkezidir. Sağ üste, Roma'nın gerçek anlamda ikonu olan ünlü Colosseum'u görüyorsunuz. Günümüzdeki hali ile Forum Romanum'u ve Michelangelo tarafından ünlü Campidoglio'ya dönüştürülen Capitolinus Tepesi'nin bir bölümünü, Mussolini tarafından inşa ettirilen Mussolini İmparatorluk Forumları Yolu'nu (Via dei Fori Imperiali) ve İmparatorluk Forumlarını görüyorsunuz. Yine sömestr başında Roma şehrinin yanı sıra üzerinde yoğunlaşacağımız Pompeii şehri. Pompeii şehrinin bugünkü halini gösteren bir hava fotoğrafı. Burada şehrin evler, dükkanlar dahil birçok yapısını ve eğlence kesimini görebilirsiniz. Bu antik Pompeii'in tiyatrosu ve konser salonu. Anfitiyatrosu burada yukarıda. Ve tabii arka planda M.S. 79 yılındaki felakete sebep olan Vezüv Yanardağını görebilirsiniz.

Bu sömestrin ilk yarısı. Sömestrin ikinci yarısında ise ülke dışına, eyaletlere, Roma eyaletlerine gideceğiz, İmparatorluğun hem doğusundaki hem batısındaki eyaletlerden söz edeceğiz. Bu bizi Roma Dönemi Yunanistan'ına, Küçük Asya'ya – Küçük Asya elbette ki, günümüz Türkiye'si- ardından Kuzey Afrika'ya ve şimdi Ürdün ve Suriye'yi içine alan Yakın Doğu'ya ve en nihayet Avrupa'ya; Batı Avrupa'ya, Fransa ve İspanya şehirlerine götürecektir.

Eyaletlere yapacağımız yolculuk sırasında inceleyeceğimiz yapılardan bazı örnekler göstermek istiyorum. Bu, Türkiye'nin batı kıyısında bulunan Ephesos'daki Celsus Kitaplığı. Bu tiyatro, Sabratha'da mükemmel durumda korunmuş olan tiyatro, sağ üstte görüyorsunuz. Burada altta, adına yakışan Diocletianus Sarayı'nın restore edilmiş görünümü. Bugün

Hırvatistan'da, inanılmaz güzellikteki Dalmatia kıyısında Split adı verilen yerde geç dönem Roma imparatorlarını görüyoruz.

Bunlar eyaletlerde inceleyeceğimiz yapı tiplerine sadece bir örnekleme niteliğindedir. Romalıların şehirlerini tasarlama ve inşa etme yöntemlerine odaklanacağız. Roma şehrinin en başından itibaren gelişigüzel gelişmiş olması belirtmemiz gereken önemli bir noktadır. Burada bunu görebiliriz. Bu, Colosseum'la, düğün pastasını veya daktiloyu andıran ünlü, çağdaş Victor Emmanuel Anıtı'yla Roma merkezinin Google Earth'teki görünümü. Anıt çok beyaz ve Romalıların çoğu tarafından düğün pastası olarak adlandırılır ve Roma'da bir yön bulma işaretidir. Burada üstte Campidoglio ile Capitolinus Tepesi; Forum, Forum Romanum, bu tarafta ise İmparatorluk Forumları.

Bugün yukarıdan bakıldığında Roma şehrinin oldukça kıvrımlı ve dar sokakları olduğu görülür, bundan şehrin daha önce de belirttiğim gibi, oldukça gelişigüzel inşa edilmiş olduğunu anlayabilirsiniz. Şehir bir defada planlanmamıştır. M.Ö. 8. yüzyıldan başlayarak, zaman içinde büyümüştür. Şimdi bu ilginç bir noktadır, çünkü biz biliyoruz ki, Romalıları bir şehri kendileri planlayıp sıfırdan inşa ettikleri zaman şehrin rasgele büyümesine izin vermemişlerdir. Şehri gayet sistematik bir biçimde inşa etmişlerdir. Sistem temelde askeri stratejilere, askeri planlamalara dayanmaktaydı. Şurası gayet açıktır ki, Romalıları üstün askeri becerileri olmasaydı dünyayı fethedemezlerdi. Çeşitli seferlerle, askeri seferlerle gittikleri her yerde kamplar kurmuşlardır ve bu kamplar her zaman, genellikle kare veya dikdörtgen gibi düzgün geometrik bir yapıda ve ızgara planlı olarak düzenlenirdi.

Romalılar kendi ideal Roma şehirlerini inşa etmeye başladıklarında, castrum veya askeri kamp adı verilen bu tasarıma yönelmişler ve şehirlerini bu şekilde inşa etmişlerdir. Size bir örnek göstereceğim. Yine Google Earth kullanıyoruz. Bugün Cezayir'de olan Timgad şehri, T-i-m-g-a-d-. Antik şehir hala ayakta. Google Earth'ten alınan bu görüntüye bakarsak, şehrin Roma'da olduğu gibi, daha sonraki dönemlerde genişlemediğini, üzerine başka bir uygarlık kurulmadığını görürüz.

Burada, daha önce belirtmiş olduğum gibi, genellikle kare veya dikdörtgen planlı olan ideal Roma planını görebilirsiniz. Şehirde merkezden geçen 2 ana cadde bulunuyor. Kuzey-güney yönündeki caddenin adı cardo, doğu-batı yönünde uzanan ise decumanus. Tüm bunlara daha sonra döneceğiz, o nedenle şimdi bunlar için endişelenmeyin. Cardo ve decumanus gördüğünüz gibi, tam şehrin merkezinde kesişiyor ve şehrin geri kalanı bloklar, çok düzgün bloklar

halinde planlanmış, bu daha önce sözünü ettiğim ızgara plan. Tiyatro veya forum gibi ana yapılar şehrin farklı kesimlerine yerleştirilmişti. Bu bloklarda da şehirlerin başlıca unsurları olan ev, dükkan gibi yapılar yer almaktadır. Bu, M.S. 100 civarında, İmparator Traianus zamanında planlanmış bir şehirdir ve bize Romalıların ideal Roma şehir planlaması deyince neyi düşündükleri konusunda bir ipucu verir- Düşündükleri bu ızgara plandı, Roma değil.

Roma gibi, Timgad gibi ve bu sömestr boyunca göreceğimiz diğer birçok örnek gibi, şehirlerin büyük bir kısmı savunma duvarları ile çevrelenmiştir. Kendi başına önemli bir savaş makinesi olan Roma, dışardan gelecek saldırı tehlikesinin fazlasıyla farkındaydı ve bu nedenle şehir surlarla kuşatılmıştı. Roma'daki iki ana sur sisteminin yanı sıra Roma dünyasının diğer yerlerindeki surları da inceleyeceğiz. Surlar konusuna çok fazla zaman harcamayacağıma söz veriyorum, bunlar ne de olsa, kaçınılmaz olarak geniş ölçüde duvar yığınlarıdır. Ama kendi içinde önemli yapılardır ve yeri geldikçe bunlara, özellikle Roma'daki iki tanesine değineceğim. Onları burada görüyorsunuz.

Bu Roma'nın ilk surudur. Servius Surları olarak bilinen bu duvarlar M.Ö 4. yüzyılda Cumhuriyet, Roma Cumhuriyet Döneminde şehri ve tabii ki Yedi Tepeyi, Roma'nın ünlü yedi tepesini çevrelemek üzere inşa edilmiştir. Burada duvarın bir bölümünü görüyorsunuz. Roma'ya trenle gideniniz varsa, fark etti mi bilemiyorum ama Stazione Termini'nin hemen çıkışında Servius Surları'nın büyük bir bölümü görünür. Burada görülen surun farklı bir bölümü; Aventinus Tepesi'nden çektiğim, surun başka bir kesimini gösteren bir fotoğraf. Zamanla daha geç dönem surları bu surların yerini alır.

Şehir zaman içinde büyür. Daha uzun, daha geniş sur sistemine gereksinim duyar ve M.S. 3. yüzyıl sonlarında, İmparator Aurelius zamanında, ünlü Aurelius Surları inşa edilir. Aurelius Surları – gözden kaçırmış olmanız mümkün değil – Roma'ya gittiyseniz eminim görmüşsünüzdür - tam anlamıyla gözünüzün önündedir. En azından şehir dışına çıktıysanız görmüşsünüzdür. Belki sadece şehrin merkezine gitmiş ve onun dışına çıkmamışsanız görmemiş olabilirsiniz. Ama şehir dışına çıktıysanız, Aurelius Surlarını mutlaka görmüşsünüzdür - geç dönem şehri kuşatan çok etkileyici bir dizi duvar. Roma mimarlığı hakkında hiçbir bilginiz olmasa dahi, bu yapılara baktığınızda bariz bir şekilde farkedeceğiniz şey, bunların çok farklı malzemelerle inşa edilmiş olduğudur. Bu tip yapıları incelediğimizde teknik konular öne çıkar. Erken dönemlerde surlar birbiri üzerine yerleştirilen taş bloklarla inşa edilirdi. Burada ise, imparatorluğun geç bir evresinde, bu sömestr hakkında çok konuşacağımız, yeni bir teknolojinin çok daha sofistike bir

kullanımı söz konusudur. Bu betondur ve betonun Roma mimarlığında yarattığı devrimin bir göstergesidir. Bu örnekte beton tuğla ile kaplanmıştır.

2. Bölüm: Şehircilik ve Kamu Mimarlığı [00:09:47]

Düzenli şehir planlamasından ve cardo ile decumanusun konumlarından söz ettik. Size bunun bir örneğini göstermek istiyorum. Bu İtalya'da bir şehir, Pompeii şehri. Burada planda görüyorsunuz. Bu, Pompeii şehrinin Vezüv Yanardağının patlamasından hemen önceki halinin planıdır. Yani Ağustos M.S 79 tarihinde Pompeii böyleydi. Bunun gerçek anlamda bir dikdörtgen olmadığını görüyorsunuz; bu bir tür uzun oval gibi, düzgün olmayan bir oval form. Ama amaçlanan düzenlilik var; bence var. Bu örnek, Romalıların düzenli şehirler yaratmak istese bile, bunun topografik yapı ve benzeri nedenlerden ötürü her zaman, tam da mümkün olmadığını gösterir. Gördüğümüz gibi bu kabaca, bir anlamda düzensiz bir dikdörtgendir.

Fakat dikkatli baktığınızda kendinize “Hani cardo, hani decumanus? Siz şimdi bize cardo ve decumanusun merkezde kesiştiğini söylediniz, Hani burada neredeler, neden merkezde kesişmiyorlar ?” diye sorabilirsiniz. Ama burada bir sürpriz var ya da belki, o kadar da sürpriz değildir. Burada alt sol kısma bakarsanız, Pompeii'in aslında orijinal halini göreceksiniz. M.Ö. 4. yüzyılda, M.Ö. 3. yüzyılda, M.Ö. 2. yüzyılda Pompeii böyle görünmüyor, böyle görünüyordu. Bu kısma, çeşitli renklerdeki yapıların olduğu kısma çok dikkatli bakarsanız, burada kabaca kare plana – yani aslında oldukça düzenli bir plana - sahip Pompeii şehrinin tam merkezinde kesişen gerçekten bir cardo ve bir decumanus olduğunu göreceksiniz. Burada üç numarada forumu görüyoruz. Forum her zaman kesişme noktasındadır. Romalılar mümkün olduğunda – bu tip konularda her zaman çok özenli olmuşlardır – forumlarını cardo ile decumanus'un tam kesişme noktasına yerleştirmeye çaba göstermişlerdir. Burada bunu görüyorsunuz. Her iki yönde de çok sayıda başka yapının yer aldığını görüyorsunuz.

Mahkeme binası veya bazilika; burada başka bir tapınak. Bu ana tapınak, Jupiter Tapınağı; Senato Binası veya Curia ve sağda bir dizi başka, dini ve benzeri işlevli yapı. Yani şehir başlangıçta merkezde kesişen cardo ve decumanusuyla, bunların kesişme noktasında yer alan forumu ile oldukça düzenli bir plana sahipti. Sonra zaman içinde büyüdü. Büyüdü ve genişledi. Yollar, aynı yollar. Cardo her ne kadar artık şehrin merkezinde değilse de uzatılmış. Bu Google Earth görüntüsünde, şehri biraz önce gördüğümüz planla hemen hemen aynı açıdan görüyorsunuz - aynı ya da çok yakın bir açıyı yakalamaya çalıştım. Burada anfiteyatroyu

görebilirsiniz. Günümüzde, havadan görüldüğü haliyle yolların çoğunu, dükkanları ve evleri, burada da forumu görebilirsiniz. Yine Google Earth'ün ne kadar yararlı olduğunu görüyoruz ve bildiğiniz gibi - siz kendiniz de başka amaçlarla kullandığınız için elbette biliyorsunuz - görüntüyü yakınlaştırarak önce şehri, ardından tek tek yapılarını, siz kendiniz de dilediğiniz zaman inceleyebilirsiniz Aslında burada benim de yaptığım o.

Bu da Pompeii'deki forumun bugünkü halinin Google Earth'den alınmış yakın bir hava fotoğrafı; burada solda. Bunu ders kitabınızdan – kitaplarınızdan birinden - alınmış olan bu planla kıyaslıyoruz. Bu Ward-Perkins'in kitabından. Önemli bir kitap, tabii ikisi de önemli ama konuya yaklaşımları farklı, bu sömestr kullanacağınız iki önemli kitaptan biri. Bu, söz konusu kitaptan alınmış olan bir plan. Burada forumu görebilirsiniz. Pompeii'deki bu forum çok erken bir döneme tarihlendiği için özellikle önemli bir örnek ve bu nedenle bu yapıdan ayrıntılı bir biçimde söz edeceğiz.

Burada görüyoruz. Roma forumları etrafı sütunlarla çevrili, üstü açık dikdörtgen bir alan olarak tasarlanmıştır. İçinde, kısa arka duvarın önünde, tüm alana hakim konumda yerleştirilen bir tapınak; şehrin en önemli, ana tapınağı yer alır. Bu bir Capitolium; Capitolium'un ne olduğu konusunu ilerideki derslerde göreceğiz. Bunlar Jupiter ve bazı başka tanrılara adanmış tapınaklardı. Bu Apollon Tapınağı; burada ise bazilika ya da mahkeme binası. Sizin de gördüğünüz gibi, ilginç bir şekilde hepsi merkezdeki forumla aynı plana sahip; ortada sütun dizisi olan dikdörtgen alan ve bir kenarda bir yapı. Bu bir tapınak değil, bir tribuna yani yargıçların davalara baktıkları yer. Burada Senato Binasını görüyoruz ve pazaryeri de dahil bir dizi başka yapı ve burada sağda da daha başka yapılar. Sonuç olarak, bu tipik erken bir Roma forumu. M.Ö. 2 yüzyıl gibi çok erken bir döneme tarihlenen bu örnek, bizim için çok ama çok önemli bir yapı.

Bu Pompeii Forum'unun bir parçası olan bazilika veya mahkeme binası. Size bu yapıların gerçekte neye benzediğini konusundan bir fikir verebilir. Ve daha önce sözünü ettiğim yargıçın davalara baktığı bölüm olan iki katlı mekanı görüyoruz. Yapı istediğimiz kadar iyi korunmamış, ama yine de epey kalıntı var. Kalıntılar yapının antik dönemde gerçekte neye benzediğini anlamamıza yarayan bu rekonstrüksiyonu yapmamız için yeterli. Burada tribunayı görüyorsunuz. İki yanda sütunları olan iki katlı bir yapı. Nef boyunca devasa sütunlar var. Fakat en önemlisi, üzeri açık olan forumun aksine bunun üstü kapalı bir yapı olmasıdır. Kasetli düz bir tavan – bundan daha ileride söz edeceğiz, ve eğimli bir çatıya

sahip. Bazilikalar her zaman çatılıdır ve bu özelliği onu diğer birçok Roma yapısından ayırır.

Roma tapınak mimarlığı. Pompeii'deki Jupiter ve Apollon tapınakları pek iyi korunmamış, ama son derece iyi durumda korunagelmiş birçok Roma tapınağı var. Yani şuna bakın, hiç bozulmamış, sanki bir Roma tapınağının kopyası olarak ya da bir Roma tapınağının neye benzediğini gösteren restorasyonu olarak dün yapılmış gibi görünüyor. Bunun, Memphis'te veya başka bir yerde güzel bir Roma tapınağı replikası olduğunu düşünebilirsiniz. İşte bu denli iyi korunmuş durumda. İnanılmaz bir tapınak. İyi durumda korunmuş olmasını kısmen çağlar boyu sürekli kullanılmış olmasına borçludur. Son zamanlarda küçük bir arkeoloji müzesi haline getirilmiştir. Bu ünlü Maison Carrée yani Kare Ev. Fransa'da - Güney Fransa'daki güzel Nimes şehrinde. Burada tüm görkemiyle görüyorsunuz. Bu yapıya bakarken ne kadar çok bankanın bu planda inşa edilmiş olduğunu düşünün. Herhangi küçük bir Amerikan kasabasına gidin, mutlaka buna benzer bir banka binası görürsünüz ki, bu da size Roma mimarlığının çağlar boyunca nasıl bir esin kaynağı olduğu hakkında bir fikir verir.

Bu oldukça geleneksel bir tapınaktır. Geleneksel tapınak mimarlığı ile daha yenilikçi olan tapınak mimarlığı arasındaki farkı ilerlerde konuşacağız. Alabildiğine yenilikçi olan yapı tabii ki Roma şehrindeki, Roma mimarlığının en önemli yapılarından biri olan ünlü Pantheon'dur. Eminim Roma'ya gidip de Pantheon'un içine girmeyeniniz yoktur. Bu inanılmaz bir yapı. Bu bir Google Haritası. Bu yapı çok önemli - mimarlık açısından ve daha birçok açıdan çok önemli bir imparator olan Hadrianus zamanında yapılmıştır. Bu da yine Google Earth'deki mükemmel şeylerden biri. Burada modern şehri görüyorsunuz, ama 3 boyutlu olarak. Yapı hala ayakta ve inanılmaz derecede iyi durumda – Yapıyı neredeyse antik dönemdeki haliyle ama modern bir ortamla çevrelenmiş olarak görüyorsunuz. Bu bir tapınaktır. Çok çarpıcı ve yenilikçi bir tapınak. Ön cepheden baktığınızda geleneksel bir portikosu olduğunu görüyorsunuz. Alınlığı destekleyen sütunlar Maison Carrée'dekinden çok da farklı değil ve erken dönemin Yunan ve Etrüsk örneklerine benziyor. Yapıdaki yenilikçiliğin ne olduğu ancak yapının içine girince anlaşılır. Burada karşımıza çıkan, ışıkla şekillenen; belli ki, üstün zekalı biri tarafından tasarlanmış, son derece sıradışı bir iç mekandır. Bu derslerde göreceğimiz birçoğu gibi, kendi koleksiyonumdan aldığım bu fotoğraf Pantheon kubbesinin atmosferini çok iyi yansıtıyor ve sanırım, Roma'nın ve Roma mimarlığının görkemini, gücünü, zaferini size, bugün gösterebileceğim neredeyse diğer her şeyden çok daha fazla hissettirecek bir görüntü. Peşin hükümlü olabilirim ama bana kalırsa bu, insanoğlunun tasarladığı en muazzam yapıdır. Bakalım, sömestr sonunda

benimle aynı fikirde mi olacaksınız, yoksa kesinlikle yanıldığımı mı düşüneceksiniz, göreceğiz.

Bu da bir başka sıradışı yapı ve dersler sırasında benden defalarca duyacağınız bir şeyi söylememe olanak veren bir yapı - ve biliyorum peşin hükümlüyüm ama - Romalıların keşfetmediği, yaratmadığı çok fazla bir şey yok, hatta bu sadece mimarlık alanında değil, daha birçok alanda geçerli. Bu da buna iyi bir örnek. Bu, Roma'daki büyük Traianus Forumu'nun bir parçası olan ve Traianus Çarşısı olarak adlandırılan yapı. Burada Romalıların bir tepenin, ünlü yedi tepeden biri olan Quirinalis Tepesi'nin yamacını traşlayıp üzerine beton dökerek bu inanılmaz alışveriş merkezini inşa etmiş olduğunu görüyorsunuz.

Eğer bu yapı alışveriş merkezi mimarlığının başlangıcı değilse, nedir bilmiyorum. Bu bir alışveriş merkezi. İşte tam karşınızda, alışverişinizi yapabilirsiniz; burada 150'den fazla dükkan var. Çeşitli katlarda dolaşın, yarım dairenin içindeki bu alanda alışveriş yapabilirsiniz, Biberatica Yolu boyunca alışveriş yapabilirsiniz. Bu inanılmaz alışveriş merkezi içinde düşüp bayılınca kadar alışveriş yapabilirsiniz. Yapıya dikkatli bakılırsa, şaşırtıcı ayrıntılar görülür. Bu alışveriş yollarından birinin görüntüsü. Burada Roma yol tasarımı için çok karakteristik olan, tipik çokgen taş işçiliğini görebilirsiniz. Yol boyunca dizilmiş tek tek dükkanlar. Üst kısım daha sonra eklenmiştir. Ama burada dükkanlardan bazılarını görüyorsunuz. Hem bakın, Romalılar sadece rampa değil, aynı zamanda bir dizi merdiven de yaparak ne kadar akıllıca davranmışlar. Her şey tasarımcıları tarafından öyle özenle planlanmış ki, yapı sadece kullanışlı değil, aynı zamanda çok da çekici olmuş.

Sonra bir de bu var. Bu Roma'daki Traianus Çarşısı'nın Büyük Salonu. Burası içinde, üstte gördüğünüz gibi, tavan pencereleriyle bir dizi dükkanın olduğu bir çeşit pazaryeydi. Fakat bu mekanda özellikle muhteşem olan - bakın yukarıda ne yapmışlar. Yine beton kullanmışlar - ve bu size Roma beton mucizesi hakkında kesinlikle bir fikir verecektir. Burada, beton kullanarak geçme tonoz adı verilen yeni bir tür tonoz inşa etmişlerdir. Bu kaburgalı bir tonozdur. Kaburgaları burada çok net bir biçimde görebilirsiniz. Bu kaburgalı tonoz, daha önce hiç olmadığı kadar sofistike bir biçimde, tepeye doğru incelen ayaklar üzerinde duruyor. Böylece geçme tonozları yükseltmişler. Bu bana hep sanki bir mekana girmişsiniz de içerde bir sürü şemsiye açmışsınız gibi bir izlenim verir. Mucizevi bir şekilde mekanın tavanını yükseltmişler. Bu tasarım yine "Romalıların yapmadıkları ve icat etmedikleri şey yok" saptamasına bir örnek olarak verilebilir. Burada, San Francisco'daki ünlü çarşığı görüyorsunuz, burada da aynı tasarımın uygulandığını görebilirsiniz; aşağıda bir dizi dükkan ve üstte muhteşem bir şekilde yükseltilmiş tavan.

Yani en başta söylediğim gibi, Roma mimarlığının geç dönem mimarlığı üstünde çok büyük etkisi olmuştur. Traianus Çarşısı, burada bir bölümünü gördüğünüz Traianus Forumu kompleksinin bir parçasıydı. Forumun kendisi aslında oldukça gelenekseldi. Bu ilginç bir yapıdır, zira forumun kendisi epeyce geleneksel bir yaklaşım sergiler, ardından çarşılarda yenilikçi bir yaklaşım gözlenir. Bu Traianus Forumu'ndaki bazilikanın ya da mahkeme binasının restore edilmiş görüntüsü. Bu yapı gördüğünüz gibi, sütunlarıyla; mermer kullanımıyla ve kasetli düz tavanıyla son derece geleneksel bir yapıdır ve forumun büyük bir bölümü de bunun gibidir. Çarşılar ise gördüğümüz gibi, çok farklı bir tarzda yapılmıştır. Bu forum sadece bir toplanma veya pazar alanı ya da davaların görüldüğü bir yer değil, aynı zamanda Traianus'un askeri başarılarının taştan bir anıtıdır.

Traianus, imparatorluğun sınırlarını en uç noktasına taşıyan imparatordur ve bu anıt, onun askeri başarılarına tanıklık eder. Hala çok iyi durumda ayakta olan ünlü Traianus Sütunu, burada gördüğünüz gibi, iki ayrı Dacia seferinde Traianus'un sergilediği tüm kahramanlıkları, askeri kahramanlıkları alttan yukarı doğru betimleyen spiral bir frizle çevrelenmiş bir anıttır. Bu sütun aynı zamanda imparatorun mezarı olarak da kullanılmıştır. Anıtın altında, içinde Traianus'un ve karısı Plotina'nın urnelerinin (kül çömleklerinin) bulunduğu mezar odası vardır. Yani bu anıt, imparatorun sadece günümüz Romanya'sı olan Dacia'ya karşı kazandığı askeri zaferin değil, ölüme karşı kazandığı zaferin de bir anıtıdır.

3. Bölüm: Roma Kentinde Yıkanma, Eğlence ve Evler [00:24:41]

Her Roma şehrinin bir hamamı vardır. Evlerin çoğunda akan su yoktu, bu nedenle de hamamlar çok önemli mekanlardı. Şehirlerin çoğunda birden fazla, aslında aralarında Pompeii'in de olduğu birçoğunda yaklaşık üç hamam vardı. Hamamlar sadece sosyal ve işlevsel anlamda değil, fakat aynı zamanda mimari anlamda da birçok ilginç deneyime sahne oldukları için çok önemli yapılardır. Bu sömestr içinde size Pompeii'dekiler gibi basit hamam yapılarından çok gösterişli hamam yapılarına doğru nasıl bir gelişme olduğunu göstereceğim. Roma'da Caracalla Hamamını görenleriniz varsa –o hamam çok özenle inşa edilmiş devasa hamam yapılarına bir örnektir.

Burada, perdenin sol tarafında bir örnek görüyoruz. Pompeii'deki Forum Hamamı'nın odalarından biri; caldarium yani sıcak oda. Tüm bu hamamların içinde çok sayıda oda vardır. Erken dönem hamamlarının ayırt edici özelliklerinden biri, erkek ve kadın bölümlerinin birbirinden ayrı olmasıydı. Ve söylemekten hiç hoşlanmıyorum ama tüm büyük

odaları erkekler almıştı. Pompeii hamamlarının erkekler bölümündeki sıcak oda örneğinde olduğu gibi, odalar daha büyük ve daha süslüdür. Fakat burada görüyorsunuz, bu Pantheon gibi bir yapıdan çok daha küçük ölçekli ve çok daha erken bir yapı olduğu halde kavisli duvar yapılarını keşfetmeye başlamışlar. Burada tavanında delikler ya da oculus olarak bilinen yuvarlak bir delik açarak içinde ışık oyunları yaratabileceğiniz bir yarım kubbe var. Kubbe içinde bu fantastik ışık oyunlarını elde etmek için tavanda dikdörtgen delikler de açılmış. Yani bu tasarımı Pompeii'de zaten keşfetmişler.

Bazı daha büyük hamam yapılarına bakarsak, bu Caracalla Hamamı. Görenlerinizin bildiği gibi, Caracalla Hamamı bugün tuğla ile kaplanmış beton duvarlardan ibaret bir yapı. Fakat ebatları gerçekten çok büyük ve çok etkileyici bir yapıdır. Ama diğer bazı hamamlar, örneğin Diocletianus Hamamı modern zamanlarda tekrar kullanılmış. Birçok Roma yapısının günümüze ulaşmış olmasının nedenlerin biri asırlar boyunca, farklı amaçlarla da olsa tekrar kullanılmış olmasıdır. Bu, Diocletianus Hamamı'nın kiliseye dönüştürülmüş ve bir ara kısmen Michelangelo tarafından dekore edilmiş olan bölümü. Bu gördüğümüz Santa Maria degli Angeli Kilisesi, ama baktığımız aslında Diocletianus Hamamı'nın soğuk odası yani frigidariumu, fakat bir kiliseye dönüştürülmüş, Santa Maria degli Angeli Kilisesi'nin nefi olarak kullanılmış. Yakından bakarsanız, burada Traianus Çarşısı'nda gördüğümüzle aynı tip çapraz veya geçme tonozları göreceksiniz, tonozlar burada da çok başarılı bir biçimde tavanı yükseltmek için kullanılmışlar. Gördüğünüz bu çok renkli sütunlar da aslında antik yapıya ait. Santa Maria degli Angeli Kilisesi'nin içinde gördüklerimiz bile bazı hamam yapılarının ne kadar süslemeli olduğu konusunda bir fikir veriyor.

Bu sömestr Roma tiyatrolarını göreceğiz. Fransa, Orange'daki bu olağanüstü Roma tiyatrosu bunlara bir örnek. Burada bir resmini görüyorsunuz. Tiyatronun bölümlerine veya erken Yunan tiyatro mimarlığı ile ilişkisine değinmeyeceğim. Fakat merdivenleri, oturma yerlerini, orkestrayı görüyorsunuz. Sahne binasını, bir sütun ormanı ile süslenmiş olan sahne binası görüyorsunuz, Bu sütunlardan sadece birkaçı günümüze ulaşmış. Sahne binası sütunların yanı sıra çok sayıda heykeltraşlık eseri ile de bezenmişti ama bunların da çoğu yok olmuş. Fakat bugün sözünü edeceğim noktalardan biri Yunanların tiyatrolarını her zaman bir tepe yamacına inşa etmiş olduklarıdır. Oturma sıralarını desteklemek için doğal tepeleri kullanırlardı. Bu, Orange'daki tiyatro için de geçerlidir. Ama Romalılar tiyatrolarını sadece tepe yamaçlarına inşa etmekle yetinmek istemediler. Onlar tiyatrolarını nerede isterlerse orada inşa etmek istiyorlardı. Eğer Roma şehir merkezinde bir tiyatro isterlerse, Roma şehir merkezinde bir tiyatro inşa edebilmeyi istiyorlardı. Bunun için

oturma sıralarını yaslayacakları tepeyi, beton kullanarak kendileri inşa etmişlerdir. Bu da hakkında konuşacağımız yeniliklerden biridir.

Bu Roma'daki Marcellus Tiyatrosu. Augustus zamanına tarihlenen bu tiyatro, Roma'da korunagelmiş olan en erken taş tiyatrodur. Size Google Earth'ün harikalarını göstermek için bu görüntüyü kullanıyorum. Bu yapıya milyonlarca kez baktım, etrafında dolaştım. Antik bölümlerin çoğu bu tarafta, size bunu bir başka derste göstereceğim. Bu da zaman içinde her çeşit şeye dönüştürülmüş yapılardan biridir. Yakın bir geçmişte çok hoş apartmanları olan bir site haline getirilmiştir. Bugün civarda gezdiğiniz zaman orijinal tiyatroya eklenmiş yüksek apartman yapılarını görüyorsunuz ama tepeden bakmadığınız sürece buradaki yapılanmayı, bir bütün olarak algılayamıyorsunuz. Ve işte Google Earth'ün çok yararlı olduğu yerlerden biri, çünkü yapı bütününe tepeden bakabiliyoruz. Bahçeleri, apartmanları, kıvrımlı araba yolunu, benzer unsurları görüyorsunuz. Tüm bunlar başka yerden edinemeyeceğimiz türden bilgiler vermektedir. Ve işte – eğer Google Earth görüntüsünü modern Roma'dan antik Roma'ya dönüştürürseniz, Marcellus Tiyatrosu olarak göreceğiniz yapı bu olurdu. Biraz önce Google Earth'de yapının bugün neye benzediğini gördük. Burada ise dönüşüm tamamlandığında, antik çağdaki Marcellus Tiyatrosu'nun neye benzediğini görüyoruz.

Colosseum, Roma'nın tam anlamıyla ikonu olan bir yapıdır. Anfitiyatrosu olmayan Roma şehri yoktur. Bunlar gladyatör ve hayvan dövüşlerinin yapıldığı yerlerdi ve Roma da bu konuda bir istisna değildi. Korunagelen en ünlü Roma anfitiyatrosu Colosseum'dur. Başta size yapının dışından ziyade içini göstereceğim. Böylece hem aşağıda hayvanların tutulduğu yerleri hem de yapının taş ocağı olarak kullanılmış olduğunu göreceksiniz. Yapı geç dönem İtalya'sında papalar ve hükümdarlar tarafından taş ocağı olarak kullanılmış, iç kısımlardaki tüm mermerleri Roma'da inşa ettirdikleri yapılarda kullanmak üzere sökülmüşlerdir. Bu yapılardan bazılarının bugün hangi yapılar olduğunu biliyoruz. Bu yine, Romalıların popüler hale getirdiği çapraz veya kaburgalı tonozları görebileceğiniz koridorlardan birinin görüntüsü.

Tüm şehirler birbirine yollarla bağlanıyordu. Şu yollara bakın, özellikle çok iyi durumda korunmuş olan Pompeii'dekilere. Tüm bu yollar çok modern görünüyor – çokgen taşları görüyor musunuz? – kaldırım da yapmış olmaları çok çağdaş bir görünüm veriyor. Kaldırımlar; kaldırım boyunca uzanan kanallar var. Derin tekerlek izlerini görüyorsunuz. Yol kaplamasındaki bu izleri atlı araba tekerleklerinin zamanla oluşturduğu açıkça anlaşılıyor. Burada da küçük bir çeşme, Hermes ya da Mercurius tarafından kutsanmış bir çeşme var. Tanrıyı burada kanatları ve yılanlı asası (caduceus) ile görüyorsunuz. Küçük bir çeşme ama önemli, çünkü

evlerin çoğunda akan su yoktu ve bu çeşmeler evde kullanmak için su alabileceğiniz yerlerdi.

Pompeii ile ilgili en muhteşem şeyler biri, bize Romalılar zamanında yaşamın; günlük yaşamın neye benzediğine dair bir fikir vermesidir. Ekmek fırınlarının bir parçası olan değirmen taşlarına, fırınlara bakacağız – bakın yine, Romalılar her şeyi icat etmişler – modern pizza fırınına ne kadar benziyor. Bir İtalyan lokantasına gidin, bunlardan bir tane görürsünüz. Burada da şarap dükkanlarını görüyoruz. Roma şehirlerinde bunlardan çok var. İthal şarapların veya dünyanın çeşitli yerlerinden getirilmiş yağların bulunduğu kil amforalarıyla bu dükkanlar özellikle Herculaneum'da ve Pompeii'de çok iyi korunmuş durumdadır.

Her Roma şehrinde bir McDonald's, bir Wendy's, ya da bir Burger King vardı. Burada bunlardan birini görüyoruz. Bu dükkanlara thermopolium denir, burada altta gördüğünüz gibi: Thermopolium. Thermopolium, üstünde bir dizi göz olan bir tezgahtan oluşur. Thermopolium'u işleten kişi bu gözlere farklı yemekler koyar, karnınız açıkınca – yani bir tür ayaküstü yemek yeme fikri – bir kaferyadaki gibi içeri girer ve istediğiniz yemeği seçersiniz, size onu verirler ve sonra yolunuza gidersiniz. Yani tam bir ayaküstü atıştırma – Pompeii ve Herculaneum'da bunlardan çok sayıda görüyoruz.

Roma evlerini göreceğiz. Bu bir örnek, Pompeii'deki Vettii Evi. Çok iyi durumda korunmuş. Burada su toplamak için kullanılan bir havuz görüyoruz, tavanda bir delik, evin atrium'undan bahçeye doğru bir görünüm. Bahçe burada. Yeşillikleriyle, mermer mobilyalarıyla, çeşmeleri ve duvarlarda resimleriyle nasıl bir yer olduğu konusunda bize bir fikir veriyor. Başta da belirttiğim gibi, Roma resim sanatına birkaç ders ayıracağız. Bunu yapmamın sebebi hem bu resimlerin muhteşem ve büyüleyici olması hem de Romalıların iç dekorasyon anlayışını ve duvarlarını nasıl süslemiş olduklarını daha iyi anlamamıza olanak vermesidir.

Ama aynı zamanda Boscoreale'de bulunan ve şimdi Metropolitan Müzesi'nde, ünlü Met Cubiculum'da sergilenen İkinci Stilde yapılmış bu Roma duvar resmi örneğinde gördüğünüz gibi, bu resimlerde sıklıkla mimari yapılar betimlenmiştir. Bu betimlemeler yapıların, gerçek mimari de karşımıza çıkmadan önce resmedilmiş bir denemesi gibidir. Bu nedenle de bu tip resimler çok önemlidirler. Örneğin bu kırma üçgen alınlık gibi, önce resimde ardından gerçek mimaride göreceğimiz şeyler olacak. Bu nedenle resim bizim için son derece önemlidir.

Roma'nın limanı olan Ostia'ya da gideceğiz. Bu şehir 1. yüzyıldan ziyade bir 2. yüzyıl Roma şehri olduğu için Pompeii'den çok farklıdır. Buradaki inşa tekniği tuğla ile kaplanmış betondur. Burada bunun bir örneğini görüyoruz. Ama Ostia evleri konusunda en önemli nokta şehrin ne tür bir şehir olduğuyla ilintilidir. Tekrarlıyorum, burası Roma'nın limanıdır, yani bir ticaret şehridir. Çok sıkışık, kalabalık bir şehirdir. İnsanlar, Pompeii benzeri hoş, dinlence yeri niteliğindeki yerlerdeki kadar varlıklı değildi ve gereksinimleri farklıydı. Bu insanların, daha önce size gösterdiğim Pompeii'dekiler gibi tek katlı evleri yoktu ve daha ziyade çok katlı apartman tipi yapılarda yaşıyorlardı. Bir tür apartman daireleri vardı. Bu evlerin Pompeii'dekilerden farklılıkları büyüleyicidir ve bu farklılık kesinlikle üzerinde duracağımız bir konu olacak.

Çok varlıklı olanlar villalarda yaşıyordu. Örneğin şimdi Amalfi Kıyısı olan yerde imparatorların villaları vardı. Capri Adası. İmparator Augustus ve Tiberius'un Capri'de oniki adet villası vardı. En sıradışı villa, burada hava fotoğrafını gösterdiğim, Hadrianus'un Tivoli'deki villasıdır. Bir anlamda, Romalı, Yunan ve Mısırlı şeylere hayran olan imparatorun derleme zevkini yansıtan heykellerle bezeli havuzları olan sıradışı yapılarıyla o zamanki imparatorluğun küçük bir kopyası gibiydi. Evliydi ama bir de Antinous adında, Bithynia'da tanıştığı, çok sevdiği genç bir erkek arkadaşı vardı. Bithynia'da tanıştığı ve hayatının aşkı olan ünlü Antinous. Antinous öldüğü zaman onun için her türden kutsal mekan yaptırmıştır. Bu, mimari açıdan çok önemlidir, zira bu kutsal mekanların her biri çok ilginçtir. Her mekan için Antinous'un heykellerini yaptırmıştır. Burada Antinous bir Mısır firavunu olarak görülüyor. Bu heykel bir Mısır kanalından esinlenerek inşa edilen yerdeki konumu ile mükemmel uyum içindedir.

4. Bölüm: Roma Mezarları, Su Kemerleri ve Roma Mimarlığının Kalıcı Etkileri [00:37:06]

Mezar mimarlığına değineceğiz. Burada çok hızla geçiyorum ama ileride birçok mezar örneğine bakacağız, çünkü mezar mimarlığı özellikle ilginç bir konu, zira mezarın tek gerçekçi tanımı ölen kişinin kalıntılarına ev sahipliği yapan bir yapı olmasıdır, hepsi bu. Bu nedenle nasıl bir mezara gömülmek istediğiniz konusunda oldukça kaprisli ve kişisel davranabilirsiniz. Bu Pompeii'den bir dizi mezar. Roma'yı imparatorlardan önce yöneten Etrüsklerin, kralların mezarlarına kadar uzanan bir geçmişi olan bir anıt mezara gömülen İmparator Augustus'un mezarını göreceğiz. Augustus Etrüsklerinkine çok benzer bir toprak tepesi olan yuvarlak bir mezar yaptırmıştır.

Hadrianus, ünlü imparator Hadrianus da, günümüz Roma'sında bulunan ünlü Castel Sant' Angelo'da yuvarlak bir mezara gömülmüştür. Üzerinde melekler, Bernini'nin melekleri olan güzel Bernini köprüsü ve yuvarlak mezar. Şimdiki haliyle, bir kaleye dönüştürülmüş. Zorda kalınca saklanması gereken papalar tarafından kullanılmıştır. Cestius adlı bir adamın piramit şeklinde, çok tuhaf mezarı. Bu mezarı Augustus'un Kleopatra ve Antonius'u yendiği, Mısır'dan Roma'ya birçok şeyin geldiği bir dönemde yaptırmıştır. Halk mezarları, çok varlıklı olmayanların gömüldüğü halk mezarları. Buralarda kalıntılar urnelere konuyordu. Roma dünyasının farklı yerlerindeki mezarları da göreceğiz. Bu, bugün Ürdün'de olan Petra'daki ünlü kaya mezarı. Gördüğünüz gibi, mezar kayaya oyulmuştur, aslında mezar odası kayanın içindedir, cephe kayadan oyulmuştur.

Bu sömestr içinde su kemerlerinden söz edeceğiz, şimdi sadece kısaca iki örnekle Romalıların çok uzak mesafelerden suyu nasıl taşıdıklarını göstereceğim, fethettiklere yerlere su dahil yaşamı kolaylaştıracak birçok olanak sağlamışlardır Bu Nimes'deki meşhur Pont du Gard. Bu da size daha önce Google Earth'ten gösterdiğim Segovia'daki, şehri boydan boya geçen büyüleyici sukemeri.

Birkaç dakikam daha var ve dersi geleneksel Roma mimarlığı ile yenilikçi Roma mimarlığı arasındaki farkla ilgili iki noktayı vurgulayarak sonlandırmak istiyorum. Şimdi konuyla ilgili herhangi bir ayrıntıya girmeyeceğim. Ama çok yakında yapacağımız derslerden birinin konusu bu olacak. Ama bu Yunan ve Etrüsk prototiplerine dayanan tapınakların Pantheon gibi bir yapıya dönüşümüdür. Aynı zamanda en baştan şunu belirtmek isterim: Frank Lloyd Wright ya da Francesco Borromini veya Frank Gehry'i incelemiş olabileceğiniz diğer mimarlık derslerinden farklı olarak Roma döneminden çok az mimarın adını biliyoruz. Çünkü önemli olan işverendi, mimar değil. Bunu gelecek bir derste açıklayacağım. Ama yine de bazı mimarları biliyoruz ve onlardan sırası geldiğinde söz edeceğiz.

Dersi, başladığım konuyla yani Roma mimarlığının klasik dönem sonrası mimarlığı üzerinde çok büyük bir etkisi olduğunu tekrar vurgulayarak bitirmek istiyorum. Roma bazilikası Hıristiyan kilisesi oldu. Roma'nın yuvarlak mezar yapısı Erken Ortaçağ ve Bizans mimarlığında yuvarlak kiliseye dönüştü. Biraz önce size resmini gösterdiğim Ürdün örneğindeki gibi, benim Roma mimarlığının barok evresi olarak adlandırdığım forma sahip mezarlar, 17. yüzyıl Roma Barok mimarlığına, örneğin Borromini'nin San Carlino'suna model oldu. Bunun ne olduğunu hepiniz biliyorsunuz: Virginia Üniversitesi (UVA). Burada Pantheon'un büyük etkisi var. Her yerde bunun gibi, çok sayıda "Pantheon" var. Thomas

Jefferson Virginia Üniversitesi'ndeki bu yuvarlak binayı ve arkasında uzanan çimenliği tasarlarken Pantheon'dan esinlendi.

Ama şu anda, bu sınıftaki bizler için, bana sorarsanız Roma mimarlığının modern mimariye olan en önemli etkisi, burada resmini gördüğünüz ve benim en sevdiğim anfiteatro olan Pompeii Anfiteatrosu'nun etkisidir. Colosseum daha ünlü. Pompeii'deki anfiteatro daha erken bir tarihe ait. Ve şu anda, bu sınıftaki bizler için anlamlı olan, sizin kendi anfiteatronuzun – şaka yapmıyorum – Pompeii anfiteatrosunu model almış olmasıdır ve bu Yale Bowl – bu da modeli. Bu, Yale Bowl tasarımında temel alınan yapı, Pompeii anfiteatrosu –burada bir hava fotoğrafını görüyorsunuz. Yani tekrar edersek, Romalıların dünya genelinde mimarlığa, kendi mimarimize bariz bir etkisi söz konusudur.

Biz burada Gotik bir kampüste yaşadığımızı düşünüyoruz, ama sömestr boyunca size burada kaç tane Roma binası olduğunu göstereceğim. Aslında bir panomuz vardı. Önceki yıl, öğrencilerin kampüste dolaşarak Roma etkisi taşıdığını düşündükleri yapıları fotoğraflayıp online olarak yayınladıkları bir pano vardı. Her neyse bugünlük bu kadar. Sizleri tanıdığımı sevindim. Eğer içinizden herhangi bir konuda sorusu olan varsa ben ve öğretim elemanlarımız yanıtlamaktan mutluluk duyarız.

[transkript sonu]